

LIDSKÝ A SOCIÁLNÍ KAPITÁL VNITŘNÍCH PERIFERIÍ ČESKA: PŘÍKLAD TŘÍ MIKROREGIONŮ STŘEDOČESKÉHO KRAJE

Petr Váně*

* Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie regionálního rozvoje,
Albertov 6, Praha 2, 128 43, Česká republika, vanep@seznam.cz

Human and social capital in the inner peripheries of Czechia: example of microregions of the Central Bohemian Region

The author makes an attempt to assess the developmental potential of the inner peripheries in Czechia. Attention is given to the quality of human and social capital as integral parts of developmental potential. The first part of the paper focuses on the discussion of selected theoretical and methodological issues surrounding the peripheral areas as well as developmental potential of the human and social capital. The following part describes the employed methods and delimitation of the model areas. In the third section, the developmental potential of three microregions that represent an area of inner periphery of the Central Bohemian Region is evaluated by presentation of selected results of an extensive empirical study carried out in typologically different peripheral microregions of Czechia.

Key words: inner periphery, human capital, social capital, potential for development, Czechia

ÚVOD

V souvislosti s pádem komunistického režimu a nastartováním posttotalitní transformace společnosti se v sociální geografii zvýšil zájem o výzkum procesu polarizace prostoru (Hampl et al. 2007). S ukončením nivelizační regionální politiky centrálně řízeného státu se totiž začaly znovu naplno projevovat rozdíly mezi regiony (Hampl 2001, Blažek a Csank 2007, Halás 2008, Jančák et al. 2008, Blažek a Netrdová 2009 a 2012). Vedle výzkumu stávajících i kvalitativně nových problémů jádrových oblastí (městské aglomerace, průmyslové oblasti a strukturálně postižené oblasti) se zájem sociální geografie soustředil také na problémy oblastí periferních ve smyslu hospodářsky dlouhodobě slabých či polohově handicapovaných a z nich pak zejména oblastí venkovských a příhraničních (Hampl et al. 2007). Problémem se tak mj. stala nejen identifikace (vymezení) těchto oblastí, ale především výzkum mechanismů polarizace prostoru a hodnocení potenciálu jejich možného rozvoje, resp. budoucího vývoje (Jusilla et al., eds. 1998, Nolte, ed. 2001 a Novotná, ed. 2005).

Zatímco venkovským a příhraničním periferním oblastem je v literatuře pozornost věnována soustavně a systematicky již více než dvě desetiletí (Hampl 2000, Jeřábek et al. 2004, Perlín et al. 2010 a Chromý et al. 2011), problémové oblasti uvnitř státu dosud až na několik výjimek (Musil 1988 a Musil a Müller 2008) stály stranou explicitního zájmu odborníků. Tento příspěvek se zaměřuje právě na hodnocení rozvojového potenciálu oblastí, které souhrnně nazýváme vnitřní periferie. Těmi rozumíme vnitrozemská území, která leží na okraji oblastí procházejících úspěšným hospodářským a sociálním rozvojem, tedy metro-

politních regionů či správních obvodů regionálních středisek, přičemž nejrozsáhlejší oblasti vnitřní periferie se nacházejí především podél krajských hranic (Illner 1988, Musil 1988 a Musil a Müller 2008). Vnitřní periferie byly/jsou formovány a determinovány především obecnými vývojovými procesy (koncentrace obyvatelstva, přirozený vývoj sídelního systému ve smyslu kontinuity osídlení atd.), změnami administrativní příslušnosti k regionálním centrům aj. Zatímco vnější periferie jsou v případě Česka dlouhodobě znevýhodněny svou okrajovou polohou při státní hranici, specifickými fyzicko-geografickými podmínkami a v neposlední řadě též specifickým historickým vývojem (Chromý 2000), vnitřní periferie jsou charakterizovány jako tradiční venkovské oblasti se stabilním sociokulturním milieu, které může představovat zdroj vyšší míry regionální identity či kvalitního sociálního kapitálu (Chromý a Janů 2003). Vnitřní periferie se však také potýkají s celou řadou problémů, kvůli nimž je namístě se těmto oblastem soustavněji věnovat. Jedná se především o jejich poměrně značnou izolovanost spojenou se silnou závislostí na často odlehleém regionálním centru. V souvislosti se špatnou vybaveností technickou a občanskou infrastrukturou (Musil a Müller 2008, Váně 2009 a Perlín et al. 2010) či nevýhodnou dopravní polohou pak vnitřní periferie často leží mimo zájem vnějších investorů, čímž závislost na regionálním centru ještě vzrůstá. Rozsáhlé oblasti vnitřní periferie podél krajských hranic navíc často administrativně přísluší k různým regionálním centrům, které disponují omezenými zdroji k financování případných rozvojových projektů a v rozvoji periferních oblastí často preferují odlišné přístupy a priority, což může tvořit určitou bariéru intenzivnější přeshraniční spolupráce (Havlíček et al. 2008). S nedostatkem vnějších rozvojových impulsů tak roste význam aktivace a využití endogenního rozvojového potenciálu. Ve výzkumu mechanismů polarizace prostoru, resp. v diskusi o řešení problémů periferních oblastí, je tak v poslední dekádě kladen zvýšený důraz na roli „měkkých“ faktorů rozvoje, resp. kvalitu lidského a sociálního kapitálu (Jančák et al. 2010). Lidský a sociální kapitál tak lze ve vnitřních periferiích s dlouhodobou kontinuitou osídlení považovat za klíčový nástroj aktivizace endogenního rozvojového potenciálu za účelem úspěšnějšího překonávání rozvojových bariér a zlepšení kvality života.

Cíle příspěvku lze definovat ve dvou rovinách. Prvním cílem je přispět do diskuse teoreticko-metodologických východisek polarizace prostoru, kdy jsme na základě literatury sledovali, jakým způsobem je definován a hodnocen rozvojový potenciál a jaká role je v rozvoji/vývoji periferních oblastí přisuzována lidskému a sociálnímu kapitálu. Druhým cílem pak je zhodnotit potenciál rozvoje tří mikroregionů ve vnitřní periferii Středočeského kraje, a to na základě kvality lidského a sociálního kapitálu a subjektivní percepce obyvatel. Snažili jsme se zjistit, jaké podmínky pro rozvoj lidského a sociálního kapitálu panují ve vybraných mikroregionech jako celku, příp. jak je lidský a sociální kapitál diferencován mezi jednotlivými mikroregiony, které sice reprezentují vnitřní periferii na území Středočeského kraje, ale zároveň se od sebe odlišují z hlediska polohy vůči centru, dopravní polohy, vzdělanosti, religiozity, sídelní struktury apod.

V první části příspěvku jsou definovány a diskutovány klíčové pojmy a koncepty, které souvisí s rozvojem periferních oblastí a zejména pak rolí lidského a sociálního kapitálu. Následuje část metodická, kde jsou stručně představena zá-

jmová území a použitá metodika. Třetí část je pak zaměřena na hodnocení vybraných výsledků dotazníkového šetření, které bylo realizováno v rámci řešení grantového projektu GA ČR č. 403/07/0743 „Role lidského a sociálního kapitálu v procesu integrace periferií do regionálních struktur Česka v kontextu nové Evropy“ (Jančák et al. 2010).

TEORETICKO-METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA

Diskusi teoretických a metodologických východisek studia polarizace prostoru byla v posledních letech věnována celá řada studií (Leimgruber 1994, Schmidt 1998, Havlíček a Chromý 2001 a Havlíček et al. 2005). Polarizace prostoru představuje přirozený jev prostorové organizace, jehož projevem je existence jádrových a periferních oblastí (Seidl a Chromý 2010). V literatuře lze nalézt celou řadu definic jádra i periferie (např. Cullen a Pretes 1998, Schmidt 1998 a Havlíček a Chromý 2001). V našem případě je jádro chápáno jako místo v prostoru, kde jsou soustředěny rozhodující nástroje a zdroje řídicí moci, příp. sídla ústředních politických, ekonomických a kulturních institucí (Chromý a Janů 2003). Jádro tedy lze považovat za místo s vysokou mírou autonomie a vysokým potenciálem pro tvorbu inovací (Friedmann 1966). Naproti tomu periferie je chápána jako mocensky a politicky neprivilegované, centrem řízené, centru podřízené a na dění v centru závislé území (Chromý a Janů 2003 a Chromý a Skála 2010). Také Čadil (2010) zdůrazňuje vysoký růstový potenciál jader a v případě periferie pak celkovou zaostalost a silnou závislost na jádru. Polarizace prostoru je však dynamický proces a vztahy mezi jádrem a periferií tak nemusí být trvalé (Havlíček a Chromý 2001 a Halás 2008). Formování periferních oblastí, resp. jejich rozvoj, ovlivňuje celá řada faktorů, procesů a jejich vzájemné působení (Havlíček, a Chromý 2001 a Hampl et al. 2008). V rámci kontinua jádro – semiperiferie – periferie – marginální oblast tak lze identifikovat periferní území s odlišnou mírou stability i s odlišným rozvojovým potenciálem, který vedle pozice v regionálním systému, makropolitické atraktivity, fyzicko-geografických podmínek či míry koncentrace obyvatelstva a funkcí může být determinován i „měkkými“ sociokulturními faktory, jako je např. kvalita lidského a sociálního kapitálu nebo (ne)aktivita aktérů a subjektů regionálního rozvoje (Blažek a Csank 2007, Halás 2008, Jančák et al. 2008, Havlíček 2009, Chromý et al. 2009 a Blažek 2012). Stále více je tak zdůrazňována role zainteresovaných subjektů, resp. význam lidských rozhodnutí, která jsou založena na subjektivních zájmech a hodnotách (Heintel 1998 a Leimgruber 1994 a 1998).

V souvislosti s uvedenými fakty lze periferní oblasti označit také jako území, která jsou výrazně ohrožena polarizačními tendencemi ve sféře regionálního rozvoje (Jančák et al. 2010, Blažek a Uhlíř 2011 a Blažek 2012). Je tudíž namístě zabývat se také hodnocením rozvojového potenciálu těchto území (Jančák 2001, Váně 2009 a Jančák et al. 2010). Rozvojový potenciál lze definovat jako souhrn zdrojů, které má společnost k dispozici a které lze využít k produkci sociálního a ekonomického blahobytu, resp. k zlepšování kvality života (Veselý 2008), přičemž je však nutné zohlednit i schopnost a ochotu lokálních komunit tyto zdroje efektivně využívat, příp. vytvářet nové rozvojové příležitosti (Boháčková a Hrabánková 2003, Koschin 2005 a Havlíček 2009). Rozvojový potenciál je možné chápat také jako regionálně specifický soubor různých typů

kapitálu (Boháčková a Hrabánková 2003, Blažek et al. 2006, Czesaný 2008 a Veselý 2008). Kapitál v tomto případě představuje v podstatě jakýkoli zdroj, který může časem vytvářet možnost užitku (Uphoff 2000), a proto tak nelze každý typ kapitálu chápat jako kapitál v ekonomickém slova smyslu (Veselý 2008). Rozeznáváme mnoho typů kapitálu: přírodní (fyzicko-geografické podmínky, nerostné suroviny, fyzický (stroje a infrastruktura), finanční (dostupné finanční prostředky), kulturní (kulturní předměty, knihy, software atd.), lidský a sociální (viz dále) aj. (Blažek et al. 2006 a Veselý 2008). Jednotlivé kapitály a vztahy mezi nimi tak vytváří kvalitu prostředí (Macešková et al. 2009), resp. jako soubor geografických, socioekonomických a sociokulturních faktorů podmiňují regionální rozvoj (Hampl et al. 2008). Identifikace kvality jednotlivých kapitálů a jejich vzájemných vztahů tak může mj. napomoci výběru vhodných nástrojů regionální politiky, přičemž je však nezbytné zvážit, zda investice do jednoho typu kapitálu nebude mít negativní dopady na kapitál jiný (Blažek et al. 2006 a Veselý 2008). V duchu současných institucionálních teorií regionálního rozvoje nabývají na významu především regionálně specifické, převážně „měkké“ faktory (Blažek a Uhlíř 2011 a Blažek 2012). Bryden (1998, in Terluin 2001) hovoří o tzv. imobilních zdrojích (přírodní, kulturní, lidský a sociální kapitál), které společně vytváří endogenní rozvojový potenciál, jehož aktivizace je považována za důležitou podmínku úspěšného rozvoje regionu. Případná vnější intervence („shora“) tak bez aktivní participace regionálních/lokálních aktérů („zdola“) nemusí být dostatečně účinná. Rozvojové impulsy přicházející zvenčí (v horizontálním i vertikálním směru) však nelze v žádném případě opomíjet (Blažek 2012). Jinými slovy řečeno, efektivita rozvojových aktivit je závislá na integraci klíčových aktérů a subjektů do lokálních a externích sítí (Lowe et al. 1995) za účelem využití stávajícího rozvojového potenciálu.

Za klíčové složky rozvojového potenciálu jsou v současnosti považovány lidský a sociální kapitál, a to zejména v souvislosti s efektivním využitím ostatních kapitálů, resp. potenciálu rozvoje (Lin 2001, Hampl 2003, Veselý 2008 a Seidl a Chromý 2010). Z tohoto pohledu se tak jeví jako nezbytné uvažovat o nich v kontextu ostatních typů kapitálu (Bourdieu 1986 a Blažek et al. 2006). Na lidský a sociální kapitál je v literatuře nahlíženo různými způsoby (Becker 1993, Field et al. 2000, Pileček 2010 a Kučerová 2011). Oba koncepty navíc charakterizuje vzájemná podmíněnost, přičemž vytvářením sociálních sítí dochází ke kumulaci a násobení individuálního lidského kapitálu a jeho přetváření na kapitál sociální (Jančák et al. 2008). Posilování úrovně lidského kapitálu (např. investice do vzdělávání) tak může zároveň vést k posilování kooperativního charakteru sociálních a institucionálních sítí (Pileček 2010). Podrobněji vztah mezi lidským a sociálním kapitálem analyzuje např. Schuller (2001), Janc (2006) či Kučerová (2011).

Lidský kapitál je nejčastěji definován jako individuální faktor kvalifikace, produktivity, dovedností a akceschopnosti (Jančák et al. 2008). Za lidský kapitál lze považovat i způsobilost aktérů a subjektů vytvářet, udržovat a využívat znalosti a informace (Terluin 2001), způsobilost dosáhnout na podporu z rozvojových programů (Pileček 2008) či schopnost jedinců pružně reagovat na změny (Kučerová 2011). Veselý (2008) zmiňuje definici OECD, která za lidský kapitál považuje znalosti, dovednosti, kompetence a další vlastnosti vtělené v jednotlivcích, které usnadňují vytváření osobního pocitu pohody a zdraví, sociálního bla-

ha a ekonomické prosperity. Vedle toho je však třeba brát v potaz i tzv. širší lidský kapitál, tedy schopnost jedince své dispozice adekvátně uplatnit a dále rozvíjet (Koschin 2005 a Veselý 2008).

Definice sociálního kapitálu existuje v literatuře celá řada (viz Šafr a Sedláčková 2006, Keller 2009 a Pileček 2010) od individuálních pojetí, která sociální kapitál považují za síť kontaktů, které může jedinec využít ke svému prospěchu (Bourdieu 1986) až po kolektivní pojetí, která sociální kapitál považují za veřejný statek, k nimž se v tomto příspěvku kloníme i my. Kolektivní sociální kapitál představuje určité vlastnosti sociální organizace (sítě, důvěra, normy a hodnoty), které usnadňují koordinované jednání a přispívají k výkonnosti společnosti (Putnam 1993). V tomto případě se tedy jedná o primárně pozitivní faktor rozvoje, přičemž propojení mezi jednotlivými aktéry v rámci sociálních sítí umožňuje efektivněji dosahovat společných cílů (Coleman 1988, Fukuyama 1995, Field 2003 a Sýkora a Matoušek 2009). Pro náš příspěvek je důležité především pojetí kolektivního sociálního kapitálu podle van Detha (2008), který rozlišuje strukturální (sociální sítě) a kulturní (důvěra, normy a hodnoty) aspekty sociálního kapitálu. V podstatě přehledně shrnuje nejčastěji zmiňované znaky sociálního kapitálu, které lze považovat za klíčové v rozvoji (nejen) vnitřních periferií. Strukturální aspekty jsme hodnotili na základě angažovanosti ve spolcích a participace na veřejných aktivitách. Míra angažovanosti ve spolcích a sdruženích různé řádovostní úrovně odráží míru společenské interakce a přispívá tak k posilování občanské participace (Putnam 1993 a Janc 2006), což lze považovat za významný předpoklad aktivizace lokálních komunit ve venkovských periferních oblastech s malým přirozeným rozvojovým potenciálem, kam lze zařadit i hodnocené mikroregiony vnitřní periferie. Aktivita sdružení tak významně přispívá nejen k reprodukci sociálního kapitálu (Putnam 1993, Šafr a Sedláčková 2006 a Keller 2009), ale i k posilování důvěry, která v rámci našeho šetření reprezentuje kulturní aspekty sociálního kapitálu. Důvěra výrazně usnadňuje spolupráci mezi jednotlivými aktéry a přispívá tak k větší efektivitě rozvojových aktivit. V dotazníku hodnotíme jednak důvěru v různých společenských skupinách (rodina, pracoviště a spolky) a jednak důvěru v instituce a lokální aktéry (Callois a Angeon 2004). Jinými slovy řečeno, v rámci dotazníkového šetření byl hodnocen 1) svazující (silné vazby s vysokou mírou důvěry, rodinné vztahy, přátelské a sousedské vztahy), 2) přemostňující (slabší vazby za účelem sledování společného zájmu, spolky a sdružení) a 3) spojující (vertikální vazby na klíčové aktéry a instituce hierarchicky nadřazené úrovně) sociální kapitál (více např. Šafr a Sedláčková 2006, Sýkora a Matoušek 2009 a Pileček 2010). Zatímco první dva typy lze považovat za faktor upevňování vnitřních vztahů uvnitř komunity, resp. spolupráce v rámci rozvojových aktivit (Kučerová 2011), vazby na hierarchicky nadřazené aktéry a instituce jsou významným předpokladem např. k získávání informací, finančních či materiálních prostředků (Jančák 2001 a Sabatini 2009). Schopnost spolupracovat v rámci lokálních komunit tak může vést k oslabení důsledků hierarchického uspořádání a integraci vnitřních periferií do regionálního systému (Chromý a Skála 2010 a Seidl a Chromý 2010).

Již několikrát zmiňovaná aktivizace endogenních zdrojů úzce souvisí také s percepcí pozice obce/regionu jejich obyvateli. Tento faktor je však velmi subjektivní a odvíjí se např. od pozice pozorovatele, hodnotové orientace, zkušeností, věku či vzdělání (tedy lidského kapitálu). V zásadě lze identifikovat dva

základní postoje: 1) pozitivní, který motivuje postižené skupiny k překonávání bariér a k úsilí o rozvoj oblasti, a 2) negativní, který může vést k deaktivizaci těchto skupin a následně k dalšímu prohlubování perifernosti. Je však otázkou, nakolik si obyvatelé periferních oblastí dokáží „svou“ pozici reálně uvědomit a identifikovat tak případné rozvojové možnosti. Právě nedostatečná identifikace může v budoucnu vést k situaci, že stávající rozvojový potenciál nebude adekvátně zužitkován a „okrajová“ pozice obce/regionu se bude dále prohlubovat. Subjektivní percepci reality tak lze označit za významnou a v dotazníkovém šetření také reflektovanou složku rozvojového potenciálu periferních území (Havlíček a Chromý 2001 a Chromý a Skála 2010).

METODIKA HODNOCENÍ LIDSKÉHO A SOCIÁLNÍHO KAPITÁLU VE VYBRANÝCH VNITŘNÍCH PERIFERIÍCH

Hodnocení „měkkých“ faktorů sociokulturní povahy, tedy i lidského a sociálního kapitálu, na základě analýzy statistických dat je relativně obtížné. Přesto se lze pokusit alespoň o hodnocení podmínek pro jejich formování (Jančák et al. 2008). Největší problém souvisí s omezenou existencí dat, což výrazně ztěžuje sestavení souboru relevantních ukazatelů, které by indikovaly různé dimenze sociálního kapitálu (Pileček a Jančák 2010). Statistická data jsou zpravidla neaktuální, nebo neexistují v potřebném územním detailu. Lidský kapitál, resp. jeho regionální diference bývá nejčastěji hodnocen na základě vzdělanosti obyvatel (Janc 2006, Jančák et al. 2008 a Havlíček 2009). Podmínky pro formování sociálního kapitálu pak lze hodnotit např. na základě volebních statistik (Janc 2006 a Jančák et al. 2008), či často dosti „kontroverzních“ agregátních ukazatelů (Putnam 2001, Callois a Angeon 2004 a Pileček a Jančák 2010). S vědomím omezenosti datové základny tak lze toto hodnocení statistických dat nahradit dotazováním v rámci rozsáhlejších šetření. Aplikace dotazníkového šetření jakožto metody sběru dat (byť subjektivně zatížených), tak v našem případě do jisté míry kompenzuje neexistenci relevantní a dostatečně detailní datové základny. Přestože lze dotazníkové šetření považovat za metodu kvalitativní povahy (Bezák 2008), získaná primární data jsou vzhledem k jejich množství a charakteru analyzována především kvantitativními metodickými postupy. Dotazníkové šetření bylo primárně zaměřeno na sociální (zprostředkovaně i lidský) kapitál ve venkovských periferních oblastech Česka. Šetření proběhlo na podzim roku 2008 ve 14 zájmových územích, která byla vymezena správními obvody obcí s pověřeným obecním úřadem (POÚ), přičemž primárním cílem tohoto šetření bylo porovnat tato území mezi sebou a formulovat případné obecné pravidelnosti ve vztahu lidského a sociálního kapitálu a polarizace prostoru. Vybrány byly populačně srovnatelné mikroregiony v odlišných typech polarizovaného prostoru, přičemž byla brána v potaz především poloha ve vnitřních a vnějších periferiích (Jančák et al. 2010). Zmíněná studie zjistila určité rozdíly v úrovni sledovaných charakteristik (angažovanost, důvěra a spokojenost) mezi dosídlenými a nedosídlenými periferiemi, přičemž nižší hodnoty zmíněných ukazatelů vykazují oblasti dosídleného pohraničí. Vnitřní periferie ve srovnání s vnějšími naopak vykazují relativně vyšší hodnoty, které se však u jednotlivých mikroregionů ve vnitřních periferiích liší. Z tohoto důvodu považujeme za účelné podniknout hlubší pohled do vybraných částí vnitřní periferie.

Dotazník sestával z 18 otázek, které většinou nabízely uzavřené odpovědi. Respondentům byl distribuován prostřednictvím žáků základních škol ve zvolených mikroregionech. Autor příspěvku si je vědom, že distribuce dotazníků prostřednictvím základních škol s sebou přináší i řadu problémů. Vzhledem ke skutečnosti, že respondenty byli rodiče žáků základních škol, není věková struktura respondentů příliš pestrá, což samozřejmě snižuje reprezentativnost celkového vzorku. Většina respondentů nakonec skutečně označila svůj věk v kategorii 31 až 45 let, přičemž nadpoloviční většinu respondentů (téměř 55 %) tvořily ženy (tab. 1). Reprezentativnost snižuje i fakt, že základní školy v zájmových mikroregionech poskytují vzdělávání i dětem z některých obcí/sídel za hranicí správního obvodu (či dokonce kraje) a ve výsledcích se tak promítly i odpovědi těchto respondentů. Naproti tomu děti z některých obcí vyjíždějí do škol mimo mikroregion. Z těchto důvodů je třeba při interpretaci výsledků určité míry opatrnosti, stejně jako v případě hodnocení strukturálních charakteristik (tab. 1). Určitý problém představuje i „nabouraná“ (nereprezentativní) velikostní struktura obcí. Většina respondentů v jednotlivých mikroregionech totiž pocházela z centra, zatímco respondenti z ostatních obcí byli zastoupeni spíše okrajově (řada respondentů navíc místo obce uvedla název konkrétního sídla), tudíž je třeba kriticky a s jistou mírou opatrnosti přistupovat i k údajům uvedených v tabulkách 3, 4 a 5.

Tab. 1. Vybrané strukturální charakteristiky souboru respondentů dotazníkového šetření

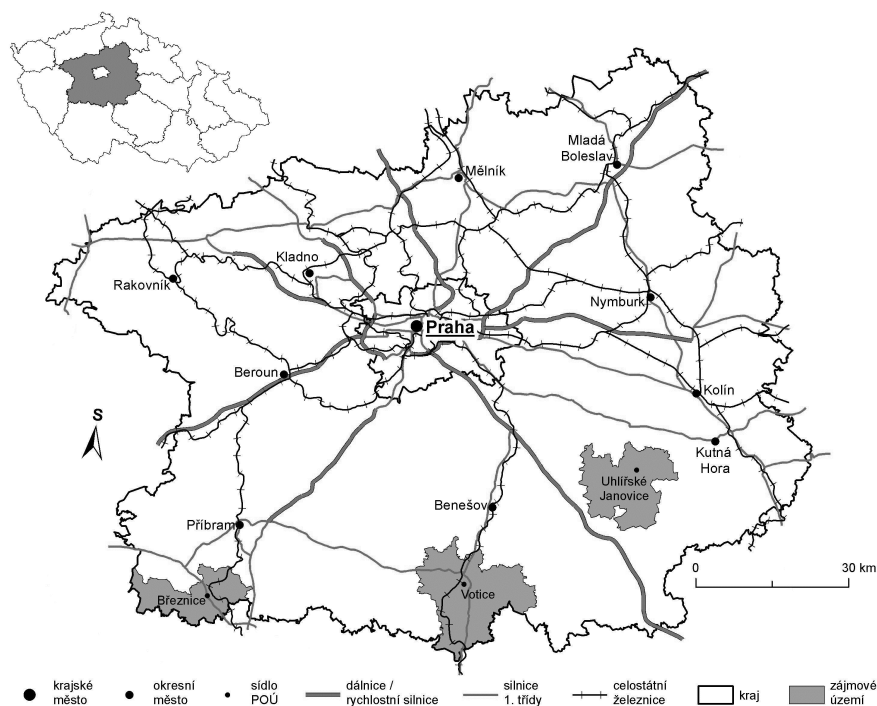
Zájmové území (SO POU)	Počet obyvatel	Počet respondentů	Respondenti v %		Podíl respondentů na počtu obyvatel (%)	Průměrný věk respondentů
			Muži	Ženy		
Březnice	6 928	401	46,2	53,8	5,8	38,7
Votice	11 970	476	44,9	55,1	4,0	38,1
Uhlířské Janovice	7 435	318	45,2	54,8	4,3	38,8
Celkem (průměr)	26 333	1 195	45,4	54,6	4,5	38,5

Zdroj: ČSÚ 2009, Jančák et al. 2010

Jak je patrné z tabulky 1, ve třech vybraných mikroregionech středočeské vnitřní periferie bylo dohromady získáno přes tisíc vyplněných dotazníků, což představuje necelých 5 % populace zájmových území.

Již několikrát bylo zmíněno, že objektem zájmu tohoto příspěvku jsou tři mikroregiony, které reprezentují vnitřní periferie na území Středočeského kraje (Březnice, Votice a Uhlířské Janovice). Zmíněné mikroregiony byly vybrány proto, že vnitřní periferie na území Středočeského kraje jsou považovány v řadě aspektů jako nejvíce problémové, ať již mluvíme o špatné technické a občanské vybavenosti, stárnutí populace (Perlín et al. 2010), špatné dostupnosti center (Musil a Müller 2008) nebo některých podmínkách pro formování lidského a sociálního kapitálu (Jančák et al. 2008). Všechny zmiňované mikroregiony jsou navíc v souvislosti s výskytem různých sociálně-ekonomických problémů zmiňovány i v aktuálním Programu rozvoje územního obvodu Středočeského kraje (2006). Přestože ale vybrané mikroregiony náleží ke stejné administrativní jednotce, v dílčích znacích je jejich výchozí pozice odlišná. Týká se to především

jejich polohy vůči krajskému centru, krajské hranici, hlavním dopravním tahům, resp. rozvojovým osám. Zatímco Voticko disponuje relativně výhodnou geografickou polohou (nejblíže centru, poloha na hlavní silniční i železniční spojnici Praha – České Budějovice), Uhlířskojanovicko a západní část Březnicka leží zcela stranou hlavních dopravních tahů (obr. 1). Limitujícím faktorem těchto dvou mikroregionů je i relativně větší vzdálenost do krajského města (tab. 2).

Obr. 1. Poloha zájmových periferních území (správních obvodů POÚ)

Zdroj: vlastní zpracování

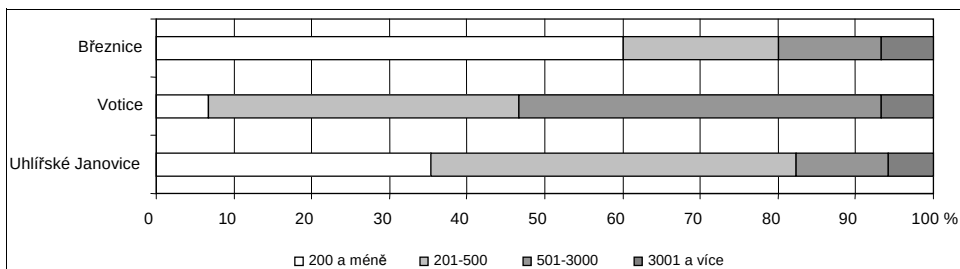
Vybrané mikroregiony vnitřní periferie se vedle geografické polohy liší i v dalších dílčích znacích, ať už jde hustotu zalidnění, lidský kapitál (podíl vysokoškolsky vzdělaných a index stáří) či religiozitu (tab. 2).

Tab. 2. Vybrané charakteristiky zájmových periferních území

Zájmové území (SO POÚ)	Počet obcí	Průměrný počet sídel na 1 obec	Rozloha (km ²)	Hustota zalidnění (obyv./km ²)	Podíl věřících (%)	Podíl vysokoškolsky vzdělaných (%)	Index stáří	Vzdálenost centra POÚ od krajského města (km)
Březnice	15	2,4	153,6	45,1	37,4	4,54	1,00	75
Votice	15	9,2	288,8	41,5	45,4	3,88	1,13	66
Uhlířské Janovice	17	4,5	209,1	35,6	31,5	4,16	1,13	73

Zdroj: ČSÚ 2001 a 2009, Jančák et al. 2010

Přestože zájmové mikroregiony mají srovnatelný počet obcí, vykazují určité rozdíly ve velikostní struktuře obcí a počtu sídel. Zatímco na Uhlířskojanovicku a Březnicku se nachází velký počet populačně malých obcí (do 500 obyvatel), na Voticku leží spíše populačně velké obce, které však může limitovat jejich velká sídelní roztržistěnost, zejména pokud jde o jejich obslužnost veřejnou dopravou a službami. Podrobnější údaje o sídelní struktuře a velikostní struktuře obcí obsahují tab. 2 a obr. 2.

Obr. 2. Velikostní struktura obcí v zájmových periferních územích

Zdroj: ČSÚ 2012

Vybrané výsledky dotazníkového šetření ve třech zájmových mikroregionech vnitřní periferie budou v následující empirické části interpretovány a diskutovány ve třech okruzích, které vyplývají z teoreticko-metodologických východisek: 1) subjektivní percepce území, 2) vztahy obyvatelstva a důvěra ke klíčovým aktérům, 3) angažovanost obyvatelstva a participace na veřejných akcích.

SUBJEKTIVNÍ PERCEPCE ÚZEMÍ

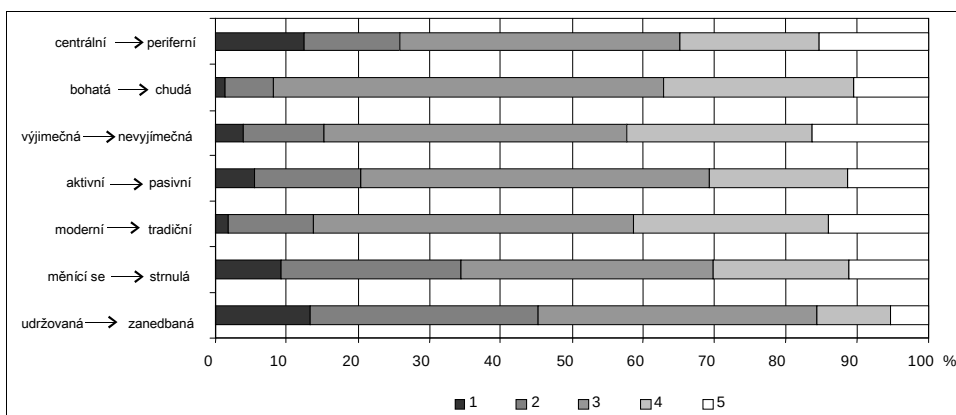
Jak bylo uvedeno, subjektivní percepci reality, resp. pozice regionu, lze považovat za jednu ze složek celkového rozvojového potenciálu území (Chromý a Skála 2010). Vnímání postavení „své“ obce sledovala otázka: „V každém řádku označte jedno číslo, které nejlépe vystihuje pozici Vaší obce na stupnici 1 až 5“ (sémantický diferenciál, viz obr. 3). Již samotná povaha otázky předurčovala vysokou míru subjektivity, přičemž se dala očekávat široká škála názorů v rámci modelových mikroregionů i jednotlivých obcí.

centrální (středisková)	1	2	3	4	5	periferní (okrajová)
bohatá	1	2	3	4	5	chudá
výjimečná	1	2	3	4	5	není v ničem výjimečná
aktivní (spolupracuje s dalšími subjekty)	1	2	3	4	5	pasivní
moderní	1	2	3	4	5	tradiční
měnící se	1	2	3	4	5	stimulá
udržovaná	1	2	3	4	5	zanedbaná

Obr. 3. Hlediska pro subjektivní percepci pozice obce respondentů

Zdroj: dotazníkové šetření

Z výsledků, které znázorňuje obr. 4, je patrné, že u všech sedmi hledisek preferoval největší podíl respondentů „průměrnou“ odpověď (stupeň 3, viz obr. 3). Z ostatních odpovědí převládají při hodnocení polohy „své“ obce spíše negativní postoje (stupně 4 a 5). Charakter odpovědí se odvíjí především od pozice obce v sídelní hierarchii. Jako centrální tak „svou“ obec označují zejména respondenti z center mikroregionů a populačně větších obcí (tab. 3). V některých případech se jedná o bývalé střediskové obce, které dosud pojí pevné vazby (dojížděka do školy, za prací a službami, kulturní akce atd.) s okolními obcemi a sídly, a to i za hranicemi kraje (typickým příkladem jsou Hvozďany na Břežnicku, které jako centrální označilo 63 % z 35 respondentů). Otázkou zůstává, co pozitivní/negativní pohled obyvatel může znamenat z hlediska dalšího rozvoje obce. Uvědomění si periferní polohy „své“ obce/regionu sice může v budoucnu být zdrojem motivace ke zvýšené participaci na vylepšení stávající neutěšené situace, na druhé straně však nelze přehlížet reálné riziko rezignace obyvatel na řešení problémů, což ve svém důsledku může vést k dalšímu úpadku a degradaci prostoru (Havlíček a Chromý 2001).

Obr. 4. Subjektivní percepce obce respondentů v mikroregionech vnitřní periferie (v %)

Poznámka: podíl hodnot za tři zájmová území; stupně 1-5 (viz obr. 3)

Zdroj: dotazníkové šetření

Spíše negativní postoje převládají také v případě hodnocení bohatství a výjimečnosti obce. Jako chudou označilo „svou“ obec 37 % respondentů. Charakter otázky nám však nedovoluje zjistit, do jaké míry respondenti posuzují bohatství obce z finančního hlediska a do jaké míry berou do úvahy i „bohatství“ ve formě rozvojového potenciálu. Určitou omezenost schopností identifikovat rozvojový potenciál (Chromý a Skála 2010) však naznačují převládající negativní hodnocení výjimečnosti obce, kdy 42 % respondentů vidí svou obec jako fádni či nevýjimečnou (stupně 4 a 5). Nedostatečná identifikace rozvojových příležitostí tak může v budoucnu vést až k situaci, že tento potenciál nebude adekvátně rozvíjen a využíván ke zlepšení kvality života v těchto oblastech. Na rozdíl od hodnocení polohy obce se v případě hodnocení rozvojového potenciálu příliš neprojevuje populační velikost obce. Negativní postoje tak převládají i u respondentů z center populačně větších obcí (tab. 3).

Také v případě hodnocení aktivity obcí ve smyslu spolupráce s dalšími subjekty respondenti preferovali spíše negativní postoje (31 %). Zajímavá je skutečnost, že odpovědi v tomto případě indikují kladné postoje v obcích nad 500 obyvatel (vyjma center), ale také relativně příznivější hodnocení u nejmenších obcí ve srovnání s respondenty z center (tab. 3). Ačkoliv v žádném případě nelze tento dílčí výsledek přeceňovat, s jistou mírou opatrnosti lze v menších obcích indikovat poměrně kvalitní sociální kapitál ve smyslu aktivní spolupráce obce s dalšími subjekty. Do jaké míry je toto hodnocení objektivní by mohly odhalit případné navazující studie meziregionálních i hierarchických vztahů obcí v zájmových mikroregionech.

V hodnocení „modernosti“ obcí v zájmových mikroregionech označilo 41 % respondentů „svou“ obec jako tradiční, resp. spíše tradiční (stupně 4 a 5), a to nejen respondenti z malých obcí, ale i obcí nad 500 obyvatel a center (tab. 3). Výsledky tohoto dílčího hodnocení tak korespondují s obecnými charakteristikami venkovských oblastí vnitřní periferie uváděných v odborné literatuře (viz např. Musil a Müller 2008). Naopak spíše kladná hodnocení (35 % respondentů) lze identifikovat v případě dynamiky vývoje území. Podle názoru rezidentů se nejdynamičtěji rozvíjejí obce nad 500 obyvatel (vyjma center) a malé obce, zatímco u center mikroregionů mírně převládají negativní hodnocení (lze však registrovat určité rozdíly mezi jednotlivými centry, viz dále). Pozitivní postoje (45 %) pak převládaly při hodnocení obcí z hlediska jejich udržovanosti, a to u všech velikostních kategorií (tab. 3), což může do jisté míry indikovat ochotu obyvatelstva pečovat o estetickou stránku „svých“ obcí. Tento předpoklad ostatně potvrzují i odpovědi na otázky týkající se participace respondentů na veřejných akcích (viz dále).

Tab. 3. Postoje respondentů podle velikostní struktury obcí v mikroregionech vnitřní periferie (v %)

Obce	centrální x periferní		bohatá x chudá		výjimečná x nevýjimečná		aktivní x pasivní		moderní x tradiční		měnící se x strnulá		udržovaná x zanedbaná	
	+		+		+		+		+		+		+	
	-		-		-		-		-		-		-	
< 500 obyv.	16	49	11	39	15	43	24	28	21	41	33	28	51	13
500 obyv. a více (vyjma center)	38	26	5	31	27	34	33	25	13	33	47	16	59	12
Centra	30	20	10	33	12	42	16	31	12	40	32	34	38	17

Poznámka: podíl hodnot za tři zájmová území; + podíl kladných postojů (1 a 2); - podíl záporných postojů (4 a 5)
Zdroj: dotazníkové šetření

Přestože rozdíly subjektivní percepce mezi jednotlivými mikroregiony nejsou příliš významné, lze v některých dílčích hodnoceních určitou míru regionální diferenciaci vysledovat. Podle subjektivního hodnocení polohy lze jako „nejvíce periferní“ zájmový mikroregion s jistou mírou opatrnosti označit Březnicko, kde svou obec jako centrální označilo 21 % respondentů, zatímco

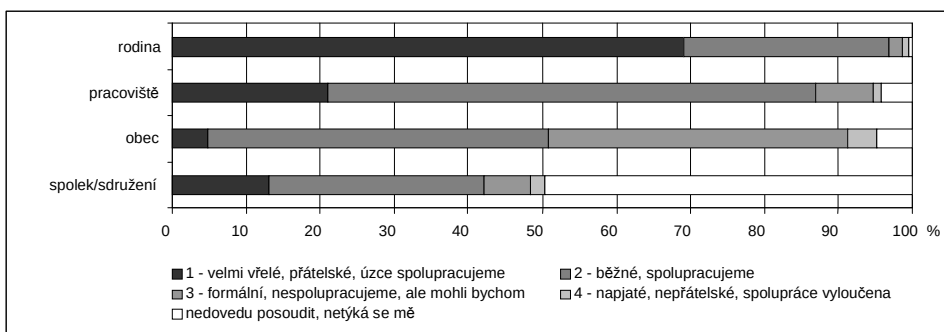
u ostatních dvou mikroregionů to bylo téměř 30 %, přičemž procentuální zastoupení záporných hodnocení bylo u jednotlivých mikroregionů v podstatě totožné (35 %). Největší rozdíly jsou patrné u hodnocení dynamiky vývoje obcí. Zatímco respondenti na Březnicku považují „své“ obce jako strnulé či spíše strnulé (38 %) a na Uhlířskojanovicku jsou kladné a záporné postoje v rovnováze (30 %), u respondentů na Voticku převažují spíše pozitivní hodnocení (43 %). Určitou diferenciaci pak vykazují i hodnocení aktivity a „modernosti“ obcí, podle kterých sice lze všechna zájmová území označit za tradiční a ve spolupráci s dalšími subjekty spíše pasivní periferní oblasti. Nejlepší výchozí pozici vykazuje opět Voticko, zatímco respondenti na Březnicku vyjadřovali relativně více negativní postoje, a to zejména v porovnání s Votickem. Regionální diferenciaci u hodnocení bohatství, výjimečnosti (vyjma více negativních postojů na Uhlířskojanovicku) a udržovanosti (relativně nejkladnější hodnocení na Voticku) již není tak významná. Pokud bychom vzali do úvahy pořadí mikroregionů u jednotlivých charakteristik, můžeme s jistou mírou opatrnosti jako mikroregion s největším rozvojovým potenciálem označit Voticko, kde respondenti vyjádřili „nejkladnější“ hodnocení ve 4 ze 7 charakteristik. Voticko tak pravděpodobně „profituje“ z relativně výhodné geografické polohy vůči centru (tab. 2), hlavním dopravním tahům (obr. 1), resp. rozvojové ose (Blažek a Netředová 2009), ale také třeba z většího počtu velkých obcí (obr. 2). Druhý nejvyšší potenciál rozvoje lze identifikovat v případě Uhlířskojanovicka, které je však výrazně limitováno špatnou dopravní dostupností (obr. 1) a velkým počtem malých obcí (obr. 2). Nejnižší hodnoty rozvojového potenciálu lze v tomto dílčím hodnocení zaznamenat na od krajského centra relativně nejodlehlejší Březnicku (tab. 2) s velkým počtem populačně malých obcí (obr. 2). V případě hodnocení subjektivní percepce obcí se jako hlavní diferenciativní faktor jeví geografická poloha a pozice obce v sídelní hierarchii.

VZTAHY OBYVATELSTVA A DŮVĚRA KE KLÍČOVÝM AKTÉRŮM

Nyní se pokusíme zhodnotit potenciál rozvoje mikroregionů středočeské vnitřní periferie z hlediska sociálního klimatu, resp. vztahů obyvatelstva k lokálním aktérům a institucím. Jak již bylo uvedeno, bude hodnocen svazující, přemostňující a spojující sociální kapitál (Šafr a Sedláčková 2006, Sýkora a Matoušek 2009 a Pileček 2010).

Svazující a přemostňující sociální kapitál byl hodnocen na základě odpovědí na otázku: „Mohl(a) byste se, prosím, zamyslet nad tvrzeními, která charakterizují vaše vztahy v rodině, na pracovišti, v obci a ve spolku/sdružení? Přiřaďte známku 1 až 4 podle toho, které tvrzení je vystihuje nejlépe.“ Z hlediska rozvoje obce lze považovat za klíčové především sousedské vztahy v rámci obce a vztahy v rámci spolku/sdružení. Co se týče sousedských vztahů, více než polovina respondentů potvrdila jistou míru spolupráce (stupně 1 a 2). Dalších 40 % respondentů pak vztahy v rámci obce označilo jako formální, přičemž ale případnou spolupráci nevyklučují (obr. 5). Ke vztahům v rámci spolku/sdružení se vyjádřila polovina respondentů. Dalších 42 % respondentů charakterizovalo vztahy v rámci spolku/sdružení jako „vřelé“ nebo „běžné s jistou mírou spolupráce“ (obr. 5). Výsledky tak napovídají, že spolky a sdružení nefungují pouze na formálním základě, ale vykazují rovněž určité aktivity, které mohou směřovat mj. k zlepšení kvality života v obcích, a to zejména v řídké osídlených peri-

ferních oblastech, mezi které lze zařadit i zájmové mikroregiony, kde mohou představovat významnou součást kulturního života (Janc 2006). Jako nejpříznivější byly zcela podle očekávání charakterizovány vztahy v rámci rodiny a pracoviště, přičemž pozitivní hodnocení (stupeň 1 a 2) vyjádřilo 97 %, resp. 87 % dotázaných (obr. 5).

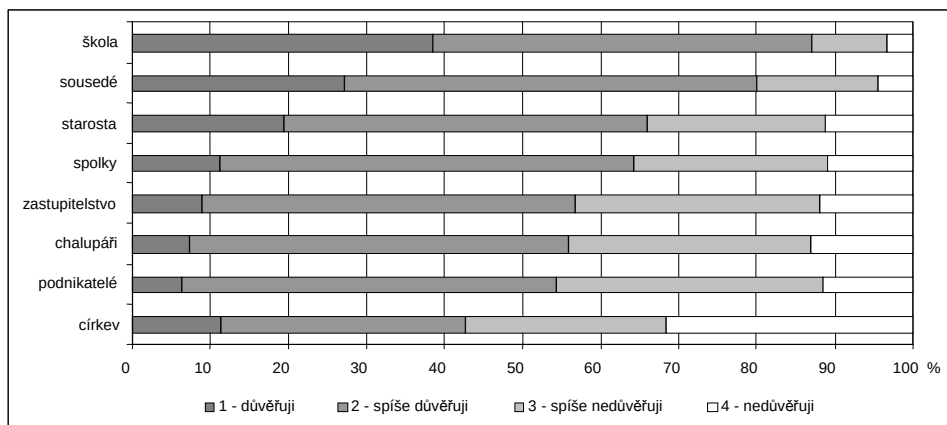

Obr. 5. Vztahy obyvatel v rámci rodiny, pracoviště, obce a spolku v mikroregionech vnitřní periferie (v %)

Poznámka: podíl hodnot za tři zájmová území
Zdroj: dotazníkové šetření

V otázce: „Pokuste se zhodnotit váš vztah k následujícím osobám a institucím (sousedé, spolky, starosta, zastupitelstvo, podnikatelé, škola, chalupáři a církev); Přiřaďte známku 1 až 4.“ měli respondenti vyjádřit míru důvěry k lokálním aktérům a institucím. Výsledky potvrdily poměrně vysokou důvěru v rámci sousedských komunit (80 % respondentů). Téměř dvě třetiny respondentů pak vyjádřily důvěru i místním spolkům, což lze s jistou mírou opatrnosti pokládat za určitý důkaz jejich aktivní činnosti a prospěšnosti těchto sdružení pro život v obcích. Co se týče vztahů respondentů k hlavním reprezentantům obcí (lokálním elitám), obecně vyšší důvěru má osoba starosty (66 %) než zastupitelstvo jako celek (57 %), což může být do jisté míry důsledek větší „anonymity“ členů zastupitelstva, ale také například pozitivními/negativními zkušenostmi respondentů při řešení vlastního konkrétního problému. V souvislosti s důvěrou v lokální elity se jako téma případného navazujícího výzkumu nabízí např. analýza důvěry obyvatel obcí v uvolněného/neuvolněného starostu (Havlíček 2009) apod. Jako relativně rozporuplný lze označit postoj respondentů k místním podnikatelům a chalupářům, kterým určitou míru důvěry projevilo 54 %, resp. 56 % respondentů. Relativně nižší míra důvěry vůči těmto skupinám může znamenat určitý „handicap“ rozvojového potenciálu z hlediska rozvoje malého a středního podnikání v tradičních venkovských oblastech s nedostatkem pracovních příležitostí (zejména mimo zemědělství), resp. zachování stávajícího domovního fondu, příp. rizika růstu sociálního napětí mezi rezidenty a chalupáři. Největší důvěře respondentů (zřejmě v důsledku osobní zkušenosti s konkrétním zařízením) se podle očekávání těší místní školství (87 %), což otevírá prostor případné realizaci potenciálních rozvojových projektů organizovaných školou. Školy tak mohou nabýt významu jako potenciální nositel občanské iniciativy a realizátor různých společenských aktivit, kulturního života, setkává-

ní obyvatel či zabezpečování volnočasových aktivit v rámci dané obce/komunity (Kučerová 2008 a 2010). Relativně nejnižší míru důvěry respondentů pak vykazují místní církve (43 %), přičemž je se však projevuje poměrně značná diferenciací mezi jednotlivými mikroregiony (viz dále). Nedůvěra v církve tak může vystupovat jako negativní faktor, který brání rozvoji specifických a hodnotných forem sociálního kapitálu spojených s náboženským životem. V hodnocení míry důvěry u většiny zmíněných aktérů lze opět vysledovat určité rozdíly u respondentů podle populační velikosti obce. Z tohoto pohledu tak obecně vyšší míru důvěry respondentů mají aktéři v obcích mimo centra mikroregionu (tab. 4).

Obr. 6. Důvěra obyvatel k lokálním aktérům a institucím v mikroregionech vnitřní periferie (v %)

Poznámka: podíl hodnot za tři zájmová území

Zdroj: dotazníkové šetření (Jančák et al. 2010)

Tab. 4. Důvěra obyvatel k lokálním aktérům a institucím podle velikostní struktury obcí v mikroregionech vnitřní periferie (v %)

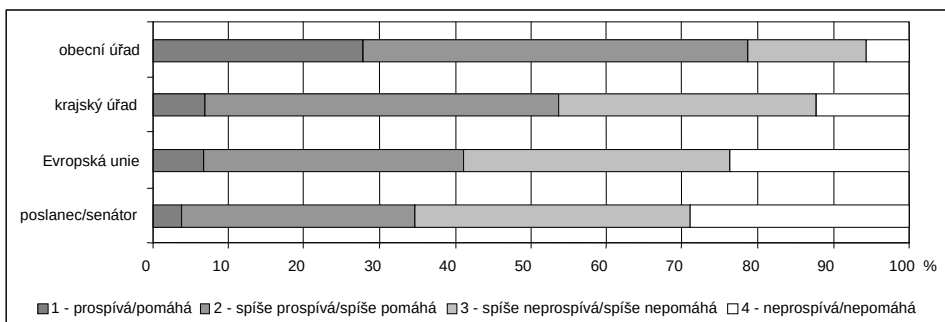
Obce	Škola	Sousedé	Starosta	Spolky	Zastupitelstvo	Chalupáři	Podnikatelé	Církev
< 500 obyv.	87	79	70	65	59	57	59	42
500 obyv. a více (vyjma center)	84	79	75	66	70	56	56	47
centra	85	80	58	58	44	50	44	39

Poznámka: podíl hodnot za tři zájmová území

Zdroj: dotazníkové šetření

Dotazníkové šetření také sledovalo postoje respondentů k prospěšnosti institucí a aktérů různých úrovní pro „jejich“ obec (spojující sociální kapitál), a to prostřednictvím otázky „Pokuste se zhodnotit míru prospěšnosti následujících

osob a institucí (obecní úřad, krajský úřad, poslanec/senátor, Evropská unie) pro vaši obec. Přiřaďte známku 1 až 4.“

Obr. 7. Prospěšnost institucí pro obce v mikroregionech vnitřní periferie (v %)

Poznámka: podíl hodnot za tři zájmová území

Zdroj: dotazníkové šetření

Nejvyšší důvěře se v tomto ohledu těší obecní úřady (určitou míru důvěry projevilo téměř 80 % respondentů), které lze považovat za ústřední aktéry (hybnou sílu) rozvoje dané obce. V hodnocení prospěšnosti institucí lze v případě zájmových území zaznamenat aspekt horizontální a vertikální vzdálenosti. Zatímco obecní úřady tak mají u občanů obecně vyšší důvěru, v případě zbývajících institucí (krajský úřad, poslanec/senátor a Evropská unie) je přesvědčení o jejich prospěšnosti nižší (obr. 7). Relativně vysoké důvěře se ještě těší krajský úřad (54 % respondentů). Převažující negativní hodnocení míry prospěšnosti poslance/senátora (o určité míře prospěšnosti je přesvědčeno 35 % dotázaných) může být důsledkem tradiční nedůvěry veřejnosti v politiky. V případě Evropské unie (prospěšnost potvrdilo 41 % dotázaných) pak může jít o důsledek nedostatečné zkušenosti s čerpáním finančních prostředků z evropských zdrojů, což snižuje potenciál rozvoje mikroregionů vnitřní periferie z hlediska zajištění finančních prostředků pro případné rozvojové projekty.

Také v hodnocení důvěry lze zaznamenat v některých dílčích znacích určitou regionální diferenciaci v rámci tří zájmových mikroregionů. Jedná se především o relativně nejhorší situaci na Uhlířskojanovicku z hlediska spolupráce v rámci obce. Na rozdíl od Voticka a Březnicka aktivní spolupráci v rámci obce nepotvrdila ani polovina dotázaných, přičemž nejnižší podíl respondentů ze všech tří mikroregionů vykazalo Uhlířskojanovicko i v případě spolupráce v rámci spolku/sdružení. Relativně nejpriznivější hodnoty naopak vykazali respondenti z Voticka. Ti také vyjádřili nejvyšší míru důvěry k lokálním aktérům a institucím (v 5 z 8 případů), ačkoli ve většině případů není regionální diferenciace důvěry příliš výrazná. Poměrně nejhuře i v tomto hodnocení dopadlo Uhlířskojanovicko, které v 5 z 8 případů vykazalo relativně nejnižší hodnoty důvěry, a to zejména ve vztahu k místním podnikatelům, kterým nedůvěřuje ani polovina dotázaných, což může představovat určitou bariéru rozvoje místních obcí ve smyslu nedostatku pracovních míst. Zajímavé zjištění pak přineslo hodnocení důvěry k místní církvi. Zatímco na Březnicku a Uhlířskojanovicku jistou míru

důvěry církvím projevilo shodně přibližně 35 % respondentů, na „religiózním“ Voticku (tab. 2) je to nadpoloviční většina (52 %). Také v případě hodnocení prospěšnosti hierarchicky nadřazených institucí vykazuje relativně nejlepší výsledky Voticko, a to zejména ve vztahu ke krajským institucím a EU, zatímco respondenti na Uhlířskojanovicku vyjádřili relativně nejvyšší míru důvěry k obecnímu úřadu a poslanci/senátorovi. Jako nejhorší lze spojující sociální kapitál označit na Březnicku (nejnižší důvěra ve 3 ze 4 případů). Vezmeme-li v úvahu všechna dílčí hodnocení, tak z hlediska důvěry vykazuje nejlepší potenciál rozvoje Voticko. Druhý nejvyšší potenciál rozvoje jsme identifikovali na Březnicku, které je však limitováno především relativně nízkou kvalitou spojujícího sociálního kapitálu. Nejhorší rozvojový potenciál pak má Uhlířskojanovicko, a to především v důsledku nízké důvěry v lokální aktéry a instituce, resp. nízké kvality přemostujícího sociálního kapitálu.

ANGAŽOVANOST OBYVATELSTVA A PARTICIPACE NA VEŘEJNÝCH AKCÍCH

Angažovanost obyvatelstva byla hodnocena na základě odpovědí na otázky zjišťující jednak členství respondentů ve spolcích a sdruženích na různé řádovostní úrovni a jednak participaci obyvatelstva na pořádání veřejných akcí a dalších činnostech přispívajících k rozvoji obce.

Angažovanosti ve spolcích a sdruženích se týkala především otázka: „Angažujete se v nějakém spolku či občanském sdružení? Označte křížkem (na místní úrovni, na regionální úrovni, na národní/mezinárodní úrovni) a uveďte počet.“ Členství respondentů ve spolku/sdružení na místní úrovni potvrdilo 31 % dotázaných. Místní spolky byly v tomto případě specifikovány jako uskupení, jejichž aktivita směřuje především k rozvoji života v dané obci a v organizaci společenského, kulturního, sportovního či ekonomického dění v obci (např. myslivci, hasiči a fotbalisté). Drtivá většina respondentů se angažuje v jednom až dvou místních spolcích. V regionálních sdruženích, jejichž činnost je zaměřena především na rozvoj života v regionu a organizaci společenského, kulturního, ekonomického či sportovního dění v regionu (např. folklórní soubory, oblastní hospodářské komory a regionální občanská sdružení) se angažuje necelých 7 % dotázaných. Členy sdružení na státní či mezinárodní úrovni, jejichž smyslem je přispět k řešení problémů celostátního, nadnárodního či globálního významu (např. celostátní profesní sdružení a charitativní organizace), jsou pak jen necelá 2 % dotázaných. Respondenti se v případě regionálních a národních/mezinárodních spolků většinou angažují pouze v jedné takové organizaci. S rostoucí řádovostní úrovní lze pozorovat nejen úbytek kladných odpovědí, ale také skutečnost, že zatímco členství v místních a regionálních sdruženích je spíše záležitostí respondentů z populačně menších obcí, členové národních/mezinárodních organizací pocházejí spíše z center mikroregionů, resp. z populačně větších obcí (tab. 5).

Otázka „Podílel(a) jste se někdy dobrovolně na pořádání akce, jejímž cílem bylo přispět k obohacení života ve Vaší obci (např. ples, brigáda, podání projektu)?“ směřovala k tomu, aby se zjistila míra aktivní participace respondentů na veřejných akcích, přičemž oslovení mohli označit více možností. Téměř 37 % dotázaných uvedlo, že se na pořádání žádné takové akce nikdy nepodílelo. Ze

zbylých oslovených se většina podílela jednak na akcích, které měly za úkol podpořit společenský, kulturní či sportovní život v obci (44 %), což víceméně odpovídá činnosti místních spolků a sdružení (viz výše) a jednak na činnostech, které směřovaly k vylepšení vzhledu obce (33 %). Výsledky rovněž prokázaly zřetelnou neochotu/neschopnost participovat na akcích, jejichž cílem bylo získat finanční prostředky k „obecnému prospěchu“ (participaci potvrdilo 12 % respondentů). Respondenti pak nejčastěji uváděli, že se na pořádání veřejně prospěšných akcí (ať už jakoukoli formou) podílejí jednou až dvakrát ročně. Participaci respondentů na veřejných akcích reflektovaly také otázky: „Jaký zaujmete postoj, osloví-li vás někdo, abyste pomohl(a) s něčím ve veřejném zájmu (např. úklid obce)“; „Pod-pořil(a) jste finančně někdy nějakou obecně prospěšnou akci ve vaší obci (sportovní turnaj, oprava kostela místní slavnost apod.)?“ Výsledky indikují, že obyvatelstvo zájmových mikroregionů vnitřní periferie je v drtivé většině (88 %) ochotno/připraveno na podobné akci participovat. Více než polovina dotázaných navíc již podobnou veřejně prospěšnou činnost v minulosti finančně podpořila. Respondenti se měli rovněž vyjádřit k otázce: „Pomáhal(a) jste někdy ve svém volném čase získat finance na rozvoj obce (např. vyplnění žádosti o dotaci, zprostředkování kontaktů na institucích apod.)?“ Kladnou odpověď označilo 13 % respondentů, což může indikovat neochotu, resp. neschopnost, získávat pro rozvoj obce prostředky z potenciálních zdrojů.

Tab. 5. Členství ve spolcích a sdruženích různých úrovní podle velikostní struktury obcí v mikroregionech vnitřní periferie (v %)

Obce	Místní sdružení	Regionální sdružení	Národní/mezinárodní sdružení
< 500 obyv.	45	11	1
500 obyv. a více (vyjma center)	36	6	2
centra	22	6	2

Poznámka: podíl hodnot za tři zájmová území

Zdroj: dotazníkové šetření

Co se týče regionální diferenciace v rámci tří zájmových území, tak určité rozdíly lze indikovat především v angažovanosti ve spolcích na místní úrovni, zatímco angažovanost na regionální či národní/mezinárodní úrovni je v podstatě srovnatelná. Největší míru angažovanosti v místních sdruženích vyjádřili respondenti na Voticku, kde se na místní úrovni angažuje 35 % respondentů, zatímco na Březnicku je to 31 % a na Uhlířskojanovicku dokonce jen 27 %. Respondenti z Uhlířskojanovicka vykazují největší pasivitu i v případě participace na veřejných akcích (42 % respondentů se na pořádání veřejných akcí nikdy nepodílelo). V této charakteristice vykazují nejvyšší hodnoty Březnicko, kde se na pořádání akce s cílem podpořit život v obci, získat finance, nebo zlepšit vzhled obce v minulosti podílely dvě třetiny respondentů. Jako obecný problém lze označit neochotu respondentů investovat do rozvojových aktivit vlastní finanční prostředky. Nejvíce je to patrné na Uhlířskojanovicku, kde na rozdíl od Březnicka a Voticka, převládly zamítavé postoje. Problém může představovat i zřetelná

neochota zajistit finanční prostředky z jiných zdrojů, přičemž ani v jednom ze zájmových mikroregionů nepřesáhly kladné odpovědi 15 % hranici (na Březnicku se kladně vyjádřilo pouze 10 % respondentů). Také v případě angažovanosti tak největší rozvojový potenciál vykazalo Voticko, následováno Březnickem (vysoké hodnoty zejména v případě participace na veřejných akcích) a Uhlířskojanovickem.

ZÁVĚR

Cílem příspěvku bylo jednak přispět do diskuse teoreticko-metodologických východisek polarizace prostoru, resp. role lidského a sociálního kapitálu v rozvoji periferních oblastí a jednak zhodnotit potenciál rozvoje tří mikroregionů ve vnitřní periférii Středočeského kraje na základě kvality lidského a sociálního kapitálu a subjektivní percepce obyvatel.

Z uvedené diskuse teoretických konceptů vyplynulo, že v rámci polarizovaného prostoru lze identifikovat periferní oblasti s odlišnou mírou stability a potenciálem rozvoje, přičemž za jeho klíčové složky lze považovat lidský a sociální kapitál, a to především ve smyslu aktivace a efektivního využití endogenních rozvojových příležitostí. V návaznosti na koncept kolektivního sociálního kapitálu van Detha (2008) jsme považovali za klíčové sledovat angažovanost obyvatelstva a participaci na veřejných akcích, vztahy obyvatelstva a důvěru ke klíčovým aktérům a v neposlední řadě také subjektivní percepci území. Přestože prezentované výsledky nelze v žádném případě přeceňovat, umožňují zformulovat odpovídající závěrečné poznámky.

Podle hodnocení subjektivní percepce území bychom zájmová území jako celek mohli charakterizovat jako tradiční a ve spolupráci s dalšími subjekty spíše pasivní periferní oblasti s nepříliš vysokým rozvojovým potenciálem. Spíše negativní hodnocení vlastní reality, resp. uvědomění si vlastní v různých ohledech okrajové polohy, však může představovat motivaci obyvatel a zainteresovaných aktérů a subjektů k překonávání stávajících i potenciálních rozvojových bariér. Nelze však přehlížet ani reálné riziko naprosté rezignace obyvatel na řešení problémů a následného prohlubování stávající neuspokojivé situace.

Výsledky také ukázaly, že v rámci celku zájmových území lze identifikovat poměrně kvalitní svazující a přemostující sociální kapitál, přičemž zejména slabší vazby v rámci přemostujícího sociálního kapitálu (v rámci obce a spolků) lze považovat za klíčové. Jistou míru spolupráce v rámci obce potvrdila více než polovina respondentů. Vztahy uvnitř spolků byly nejčastěji charakterizovány jako běžné s jistou mírou spolupráce, v čemž lze spatřovat významný předpoklad pro rozvoj aktivit těchto organizací, a potažmo i rozvoj obce/regionu.

Potenciální problém pro další rozvoj obce/regionu však může znamenat relativně diferencovaný přístup, resp. důvěra k jednotlivým aktérům a subjektům regionálního rozvoje. Vysoká důvěra k místním základním školám a spolkům otevírá možnosti pro budoucí realizace případných projektů těchto subjektů. Relativně vysoké důvěře respondentů se těší také starostové obcí, kteří by v součinnosti s obecními zastupitelstvy měli být hlavními hybateli rozvojových aktivit obcí. Určitou bariéru pro rozvoj vnitřních periférií může představovat nižší důvěra části obyvatel v místní podnikatele a chalupáře, a to i přesto, že působení

těchto aktérů má na život v periferních oblastech veskrze pozitivní důsledky ve smyslu vytváření pracovních míst či péče o domovní fond obcí. S nejnižší důvěrou se potýkají církve (výjimku tvoří „religiózní“ Voticko), což vnitřní periferie může limitovat v rozvoji specifických forem sociálního kapitálu souvisejících s náboženským životem. V hodnocení míry prospěšnosti hierarchicky nadřazených institucí pro rozvoj obce (spojující sociální kapitál) je pak možné zaznamenat aspekt horizontální a vertikální vzdálenosti. Zatímco poslanci/senátoři a Evropská unie se potýkají s nízkou mírou důvěry, krajské instituce a obecní úřady mají důvěru vyšší. Zájmová území jako celek bychom tak mohli označit jako „uzavřená do sebe“, přičemž ve větším otevření se okolí lze spatřovat významný předpoklad pro dosažení případné vnější pomoci (Jančák et al. 2010 a Blažek 2012).

Výsledky rovněž ukázaly, že míra angažovanosti respondentů ve spolcích a sdruženích souvisí s řádovostní úrovní, na které spolky fungují. Zatímco v lokálních spolcích se tak angažuje přibližně třetina respondentů, v případě regionálních a národních/mezinárodních sdružení je angažovanost výrazně nižší. Respondenti dále potvrdili ochotu participovat na pořádání veřejně prospěšných akcí, a to zejména aktivit s cílem podpořit život v obcích a vylepšit jejich vnější vzhled. Šetření ovšem také ukázalo zřetelnou neochotu participovat na opatrování prostředků na financování veřejných akcí a projektů, což ve spojení s nepřilíživě vysokou důvěrou v potenciální regionální, národní i mezinárodní „mecenáše“ může představovat výraznou bariéru v dalším rozvoji území.

Přestože se jednotlivé části vnitřní periferie potýkají s celou řadou společných sociálně-ekonomických problémů, lze v rámci hodnocení uvedených okruhů (percepce, důvěra a angažovanost) vysledovat určitou míru regionální diferenciace, zejména v některých dílčích znacích. Z provedených hodnocení lze konstatovat, že z námi sledovaných periferních mikroregionů vykazuje nejlepší rozvojový potenciál Voticko, a to ve všech sledovaných okruzích. Poněkud nižší hodnoty rozvojového potenciálu vykazuje Březnicko, především z hlediska subjektivní percepce a nižší kvality spojovacího sociálního kapitálu, která se projevuje nižší důvěrou v hierarchicky nadřazené instituce. Naproti tomu však respondenti na Březnicku vyjádřili poměrně značnou ochotu k participaci na veřejně prospěšných akcích. Relativně nejnižší rozvojový potenciál pak podle sledovaných znaků vykazuje Uhlířskojanovicko, a to obzvláště v důsledku nejnižší důvěry respondentů v lokální aktéry, resp. nižší kvality přemostňujícího sociálního kapitálu, a v neposlední řadě relativně nejnižší angažovaností v místních spolcích a participaci na veřejně prospěšných akcích. Z pohledu do tabulky 2, resp. na obrázky 1 a 2 lze usuzovat, že naznačená regionální diferenciace rozvojového potenciálu může být důsledkem geografické polohy ve smyslu vzdálenosti do krajského centra, dopravní dostupnosti, vyšší religiozity a velikostní struktury obcí. Jako klíčový faktor, který ovlivňuje kvalitu lidského a sociálního kapitálu, resp. jejich územní diferenciaci, tak lze s jistotou mírou opatrnosti označit horizontální polohu a populační velikost obcí, resp. postavení obcí v sídelní hierarchii.

Příspěvek byl zpracován v rámci řešení grantového projektu GA ČR P404/11/1962 „Mechanismy selektivního vývoje periferií v Česku a Rakousku v post-industriálním období.“

LITERATURA

- BECKER, G. (1993). *Human capital: a theoretical and empirical analysis with special reference to education. Third edition.* Chicago (University of Chicago Press).
- BEŽÁK, A. (2008). Quo vadis kvantitativná geografia? Úvahy o súčasnom smerovaní kvantitativnej geografie. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 50, 79-94.
- BLAŽEK, J. (2012). Regionální inovační systémy a globální produkční sítě – dvojí optika na zdroje konkurenceschopnosti v současném světě? *Geografie*, 117, 209-233.
- BLAŽEK, J., CSANK, P. (2007). Nová fáze regionálního rozvoje v ČR? *Sociologický časopis*, 43, 945-965.
- BLAŽEK, J., MACEŠKOVÁ, M., CSANK, P. (2006). Model 4 kapitálů – nová metoda pro přípravu rozvojových strategií? *Obec a finance*, 11, 52-53.
- BLAŽEK, J., NETRDOVÁ, P. (2009). Can development axes be identified by socioeconomic variables? The case of Czechia. *Geografie – Sborník ČGS*, 114, 245-262.
- BLAŽEK, J., NETRDOVÁ, P. (2012). Aktuální tendence lokální diferenciace vybraných socioekonomických jevů v Česku: směřuje vývoj k větší mozaikovitosti prostorového uspořádání? *Geografie*, 117, 266-288.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2011). *Teorie regionálního rozvoje. Nástin, kritika, implikace.* Praha (Karolinum).
- BOHÁČKOVÁ, I., HRABÁNKOVÁ, M. (2003). Rozvojový potenciál v regionech a jeho monitoring. In *Nová ekonomika a rozšíření EU. Sborník prací z mezinárodní konference Agrární perspektivy XII.* Praha (ČZU v Praze, Provozně ekonomická fakulta), pp. 767-772.
- BOURDIEU, P. (1986). The forms of capital. In Richardson, J. G., ed. *Handbook of theory and research for the sociology of education.* New York (Greenwood Press), pp. 241-258.
- CALLOIS, J. M., ANGEON, V. (2004). *On the role of social capital on local economic development: an econometric investigation on rural employment areas in France.* AES Conference 2004 Paper, London, June 17-19, 2004.
- COLEMAN, J. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- CULLEN, B. T., PRETES, M. (1998). Perceptions of marginality in the United States and Canada. In Jussila, H., Leimgruber, W., Majoral, R., eds. *Perceptions of marginality: theoretical issues and regional perceptions of marginality in geographical space.* Aldershot (Ashgate), pp. 183-194.
- CZESANÝ, S. (2008). Koncepty a měření udržitelného rozvoje. *Statistika*, 45, 216-234.
- ČADIL, J. (2010). *Regionální ekonomie. Teorie a aplikace.* Praha (C. H. Beck).
- ČSÚ (2001). *Sčítání lidu, domů a bytů 2001.* Dostupné na: <http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/index> (cit: 2012-11-30).
- ČSÚ (2009). *Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2009.* Dostupné na: [http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/B60033E21C/\\$File/13010903.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/B60033E21C/$File/13010903.pdf) (cit: 2012-11-30).
- ČSÚ (2012). *Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2012.* Dostupné na: [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/\\$File/13011203.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/$File/13011203.pdf) (cit: 2012-11-30).
- FIELD, J. (2003). *Social capital.* New York (Routledge).
- FIELD, J., SCHULLER, T., BARON, S. (2000). Social capital and human capital revisited. In Baron, S., Field, J., Schuller, T., eds. *Social capital: critical perspectives.* Oxford (Oxford University Press), pp. 243-263.
- FRIEDMANN, J. (1966). *Regional development policy: a case study of Venezuela.* Cambridge (MIT Press).
- FUKUYAMA, F. (1995). *Trust: the social virtues and the creation of prosperity.* New York (Free Press).

- HALÁS, M. (2008). Priestorová polarizácia spoločnosti s detailným pohľadom na periférne regióny Slovenska. *Sociologický časopis*, 44, 349-369.
- HAMPL, M. (2000). Pohraniční regiony České republiky: současné tendence rozvojové diferenciace. *Geografie – Sborník ČGS*, 105, 241-254.
- HAMPL, M. (2003). Diferenciace a zvraty regionálního vývoje Karlovarska: unikátní případ nebo obecný vzor? *Geografie – Sborník ČGS*, 108, 173-190.
- HAMPL, M. (2001). *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Praha (Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje).
- HAMPL, M., BLÁŽEK, J., ŽÍŽALOVÁ, P. (2008). Faktory – mechanismy – procesy v regionálním vývoji: aplikace konceptu kritického realizmu. *Ekonomický časopis*, 56, 696-711.
- HAMPL, M., DOSTÁL, P., DRBOHLAV, D. (2007). Social and cultural geography in the Czech Republic: under pressures of globalization and post-totalitarian transformation. *Social & Cultural Geography*, 8, 475-493.
- HAVLÍČEK, T. (2009). Regional differentiation of human and social capital in rural peripheral areas of Czechia. In Wilk, W., ed. *Global changes: their regional and local aspects*. Warsaw (University of Warsaw), pp. 342-349.
- HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P. (2001). Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferní oblasti. *Geografie – Sborník ČGS*, 106, 1-9.
- HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., JANČÁK, V., MARADA, M. (2005). Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí. In Novotná, M., ed. *Problémy periferních oblastí*. Praha (Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje), pp. 6-24.
- HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., JANČÁK, V., MARADA, M. (2008). Innere und äußere Peripherie am Beispiel Tschechiens. *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 150, 299-316.
- HEINTEL, M. (1998). *Einmal Peripherie – immer Peripherie? Szenarien regionaler Entwicklung anhand ausgewählter Fallbeispiele*. Wien (Abhandlungen zur Geographie und Regionalforschung).
- CHROMÝ, P. (2000). Historickogeografické aspekty vymezování pohraničí a jeho geografické analýzy. *Geografie – Sborník ČGS*, 105, 63-76.
- CHROMÝ, P., JANČÁK, V., MARADA, M., HAVLÍČEK, T. (2011). Venkov – žitý prostor: regionální diferenciace percepce venkova představiteli venkovských obcí v Česku. *Geografie*, 116, 23-45.
- CHROMÝ, P., JANŮ, H. (2003). Regional identity, activation of territorial communities and the potential of the development of peripheral regions. *Acta Universitatis Carolinae – Geographica*, 38, 105-117.
- CHROMÝ, P., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2009). Regional identity, contemporary and historical regions and the issue of relict borders. The case of Czechia. *Regions and Regionalism*, 9, 9-19.
- CHROMÝ, P., SKÁLA, J. (2010). Kulturněgeografické aspekty rozvoje příhraničních periferií: analýza vybraných složek územní identity obyvatelstva Sušicka. *Geografie*, 115, 223-246.
- ILLNER, M. (1988). K vyrovnání podmínek života ve městě a na venkově. *Územní plánování a urbanismus*, 15, 90-95.
- JANC, K. (2006). Human and social capital in Poland – spatial diversity and relations. In Komornicki, T., Czapiewski, K., eds. *Core and peripheral regions in Central and Eastern Europe*. Warszawa (EUROPA XXI), pp. 39-55.
- JANČÁK, V. (2001). Příspěvek ke geografickému výzkumu periferních oblastí na mikroregionální úrovni. *Geografie – Sborník ČGS*, 106, 26-35.
- JANČÁK, V., HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., MARADA, M. (2008). Regional differentiation of selected conditions for the development of human and social capital in Czechia. *Geografie – Sborník ČGS*, 113, 269-284.

- JANČÁK, V., CHROMÝ, P., MARADA, M., HAVLÍČEK, T., VONDRÁČKOVÁ, P. (2010). Sociální kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí: analýza vybraných složek sociálního kapitálu v typově odlišných periferiích Česka. *Geografie*, 115, 207-222.
- JERÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., MARADA, M., RUMPEL, P., ŘEHÁK, S., WILAM, P. (2004). *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* Praha (Academia).
- JUSSILA, J., LEIMGRUBER, W., MAJORAL, R., eds. (1998). *Perceptions of marginality: theoretical issues and regional perceptions of marginality in geographical space*. Aldershot (Ashgate).
- KELLER, J. (2009). *Nejistota a důvěra aneb k čemu je modernitě dobrá tradice*. Praha (SLON).
- KOŠCHIN, F. (2005). *Kapitoly z ekonomické demografie*. Praha (Oeconomica).
- KUČEROVÁ, S. (2008). Územní rozmístění základních škol v Česku, hlavní rysy jeho proměn ve 2. polovině 20. století a jejich potenciální důsledky. *Studia Paedagogica, Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity U13*, 56, 35-51.
- KUČEROVÁ, S. (2010). *Územní diferenciacie elementárního vzdělávání v Česku v 2. polovině 20. století. Vliv na lokální a regionální rozvoj*. Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha.
- KUČEROVÁ, S. (2011). Education towards obtaining various forms of capital. *Acta Universitatis Carolinae – Geographica*, 46, 23-33.
- LEIMGRUBER, W. (1994). Marginality and marginal regions: problems of definition. In Chang-Yi, Chang, D., eds. *Marginality and development issues in marginal regions. Proceedings of study group on development issues in marginal regions*. Taipei (IGU), pp. 1-18.
- LEIMGRUBER, W. (1998). From highlands and high-latitude zones to marginal regions. In Jussila, H., Leimgruber, W., Majoral, R., eds. *Perceptions of marginality: theoretical issues and regional perceptions of marginality in geographical space*. Aldershot (Ashgate), pp. 27-33.
- LIN, N. (2001). *Social capital. a theory of social structure and action*. Cambridge (Cambridge University Press).
- LOWE, P., MURDOCH, J., WARD, N. (1995). Networks in rural development beyond exogenous and endogenous models. In van der Ploeg, J. D., van Dijk, G., eds. *Beyond modernisation: the impact of endogenous rural development*. Assen (Van Gorcum), pp. 87-105.
- MACEŠKOVÁ, M., OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (2009). Sociálně prostorová diferenciacie v České republice: implikace pro veřejnou (regionální) politiku. *Ekonomický časopis*, 57, 700-715.
- MUSIL, J. (1988). Nové pohledy na regeneraci našich měst a osídlení. *Územní plánování a urbanismus*, 15, 67-72.
- MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008). Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis*, 44, 321-348.
- NOLTE, H. H., ed. (2001). *Innere Peripherien in Ost und West*. Stuttgart (Steiner).
- NOVOTNÁ, M., ed. (2005). *Problémy periferních oblastí*. Praha (Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje).
- PERLÍN, R., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2010). Typologie venkovského prostoru Česka. *Geografie*, 115, 161-187.
- PILEČEK, J. (2008). Porovnání krajů Česka z hlediska realizace programu Interreg IIIA na jejich území. *Regionální studia*, 1, 38-44.
- PILEČEK, J. (2010). Koncept sociálního kapitálu: pokus o přehled teoretických a metodických východisek a aplikačních přístupů jeho studia. *Geografie*, 115, 64-77.
- PILEČEK, J., JANČÁK, V. (2010). Je možné měřit sociální kapitál? Analýza územní diferenciacie okresů Česka. *Geografie*, 115, 78-95.

- PUTNAM, R. D. (1993). *Making democracy work: civic transitions in modern Italy*. Princeton (Princeton University Press).
- PUTNAM, R. D. (2001). Social capital: measurement and consequences. *Canadian Journal of Policy Research*, 2, 41-51.
- SABATINI, F. (2009). *Does social capital create trust? Evidence from a community of entrepreneurs*. Siena (Universita degli studi di Siena, quaderni del dipartimento di economia politica).
- SEIDL, T., CHROMÝ, P. (2010). Problémy integrace marginálního území do regionálního systému: příklad vojenského újezdu Boletice. *Geografie*, 115, 44-63.
- SCHMIDT, M. H. (1998). An integrated systematic approach to marginal regions: from definition to development policies. In Jussila, H., Leimgruber, W., Majoral, R., eds. *Perceptions of marginality: theoretical issues and regional perceptions of marginality in geographical space*. Aldershot (Ashgate), pp. 45-66.
- SCHULLER, T. (2001). The complementary roles of human and social capital. *Canadian Journal of Policy Research*, 2, 18-24.
- Středočeský kraj (2006). *Program rozvoje územního obvodu Středočeského kraje*. Dostupné na: <http://www.kr-stredocesky.cz/portal/odbory/regionalni-rozvoj/program-rozvoje-kraje/> (cit: 2012-11-30).
- SÝKORA, L., MATOUŠEK, R. (2009). Sociální kapitál a teritorialita sociálních sítí. In Poštolka, V., Lipský, Z., Popková, K., Šmída, J., eds. *Geodny – Geodays 2008 – Sborník příspěvků z výroční konference ČGS*. Liberec (Technická univerzita v Liberci), pp. 50-56.
- ŠAFR, J., SEDLÁČKOVÁ, M. (2006). *Sociální kapitál. Koncepty, teorie a metody měření*. Praha (Sociologický ústav AV ČR).
- TERLUIN, I. J (2001). *Rural regions in the EU: exploring differences in economic development*. Utrecht (Netherlands Geographical Studies).
- UPHOFF, N. (2000). *Understanding social capital: learning from the analysis and experience of participation*. Wageningen (Mansholt Graduate School).
- Van DETH, J. W. (2008). Measuring social capital. In Castiglione, D., van Deth, J. W., Wolleb, G., eds. *The handbook of social capital*. Oxford (Oxford University Press), pp. 150-176.
- VANĚ, P. (2009). *Potenciál rozvoje vnitřních periferií Česka: příklad Příbramska*. Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha.
- VESELÝ, A. (2008). Zdroje a kapitály. In Potůček, M., Musil, J., Mašková, M., eds. *Strategické volby pro českou společnost. Teoretická východiska*. Praha (SLON), pp. 195-214.

Petr V á n ě

HUMAN AND SOCIAL CAPITAL IN THE INNER PERIPHERIES OF CZECHIA: EXAMPLE OF MICROREGIONS OF THE CENTRAL BOHEMIAN REGION

In connection with the post-totalitarian transition, the territories of Czechia experienced significant increases in both vertical and horizontal differences. A lot of types of problematic area became evident after the collapse of the communist regional policy. Inner peripheries are among the most problematic areas in Czechia. They are inland territories formed particularly by the general development processes (population concentration, continuity of the settlement etc.). Previous studies revealed that the largest areas of inner peripheries were situated along administrative borders. Regional development of these territories is influenced by a lack of external impulses and a strong dependence on regional centres.

Currently, the research involved with the spatial polarization and peripheral areas devotes attention to the developmental potential of human and social capital and activities of local and regional actors. Human and social capital and activation of endogenous potential are considered important conditions for the effectiveness of a potential external intervention. While human capital is most often defined as an individual factor of qualifications, productivity, skills and capability, social capital is defined through mutual relations, cooperation, social cohesion, trust and the interactivity of individuals. By creating social networks, individuals accumulate and multiply their human capital and reshape it into a collective social capital. These factors are especially significant for the development of rural peripheral areas that are limited by low inherent developmental potential. Inner peripheries belong to such areas. On the other hand, low population density and a lot of small settlements can be considered an important prerequisite for the high rate of regional identity and willingness to participate in the development of a given municipality or region.

The objective of this article was to present selected results of an extensive empirical study that was focused on human and social capital in inner peripheries of Czechia. The evaluation of human and social capital was carried out at the regional level of territorial units with a certified municipal authority. Three study areas (Březnice, Votice and Uhlířské Janovice) that represent inner peripheries in the Central Bohemian Region were selected. The quality of human and social capital was evaluated through the analysis of three main components: perception, relationships and trust, participation.

The evaluation of resident's subjective perception of reality revealed that inner peripheries in the Central Bohemian Region seem to be traditional while in the sense of cooperation with other subjects, they are rather passive peripheral areas with limited developmental potential. Awareness of their own peripheral position seems to be an important condition and motivation for seeking solutions to existing and potential problems. On the other hand, the danger of resignation from solutions to problems should not be ignored. The resignation may tend to further deepening of the current peripheral position and degradation of space as well.

As far as trust in various subjects and actors is concerned, there are noticeable differences between individual entities. Local schools, neighbours and local groups enjoy a relatively high rate of trust. It is a positive factor in the sense of successful implementation of potential developmental projects. By contrast, relatively low trust in local entrepreneurs, weekenders and churches can be considered a certain barrier to the development of inner peripheries. Regarding the local elites there is a higher level of trust in the Mayor than in the complete authority of a given municipality. The results also showed that there is an aspect of horizontal and vertical distance in trust in hierarchically superior institutions. While legislators and the European Union are generally less trusted, contrastingly the regional and municipal authorities enjoy a relatively higher rate of trust. It means that the selected microregions can be considered somewhat withdrawn. A greater level of openness to the surrounding area and to upper hierarchical levels represents an important condition for acquisition of external support.

Participation in groups is also influenced by the hierarchical level, in which a given group works. The highest percentage of respondents participates in local groups, while participation in regional and national/international groups is much lower. Almost two thirds of respondents admitted some participation or willingness to participate in public activities. The study also revealed that there is evident unwillingness to procure resources for financing the public projects, which can be considered a certain obstacle in the development of inner peripheries (in connection with the low trust in potential sponsors, see above).

Regarding the developmental potential, certain differences between the model microregions are identifiable. On the basis of the realized evaluation, the model micro-

gions can be divided into three groups: 1) microregions with high developmental potential (Voticko), 2) microregions with lower developmental potential (Březnicko), and 3) microregions with low developmental potential (Uhliřskojanovicko). The results revealed that the crucial differentiating factor in the quality of human and social capital and their territorial differentiation is the position in relation to the regional centre, the overall population size and the rank in the settlement hierarchy.

